

Мейлиев Обид Рахматуллаевич,
Тошкент молия институти “Солиқлар
ва солиққа тортиш” кафедраси
доценти

МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТЛАР ДАРОМАДЛАРИ БАЗАСИНИ КЕНГАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Мазкур мақолада маҳаллий бюджетлар даромадлар базаси таҳлил этилган, шунингдек, маҳаллий бюджет даромадлари ва уларнинг таркиби, маҳаллий солиқ ва йиғимларнинг етарлилик даражаси баҳоланган. Мақолада Самарқанд вилояти маҳаллий бюджети даромадларини шакллантиришда солиқ имтиёзларининг таъсири таҳлил этилган ҳамда маҳаллий бюджет даромадлари базасини кенгайтириш юзасидан фикр-мулоҳазалар билдирилиб, тақлифлар берилган.

В данной статье проведен анализ доходной базы местных бюджетов, а также дана оценка доходов местного бюджета и их состав и уровню достаточности местных налогов и сборов. В статье анализируется влияние налоговых льгот на формирование доходов местного бюджета Самаркандской области, а также даются рекомендации и предложения по расширению доходной базы местного бюджета.

The article analyzes the revenue base of local budgets, as well as estimates the local budget revenues, their composition and the adequacy of local taxes and fees. The article considers the impact of tax incentives on the revenue generation of the local budget of Samarkand region and provides recommendations and suggestions for expanding the local budget revenue base.

Бугунги кунда ривожланган давлатларда инвесторларга қулай муҳит яратиш мақсадида солиқ юкини кескин камайитириш орқали солиқ рақобатига киришилаётганлигига гувоҳ бўлиш мумкин. Бунда маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантириш билан боғлиқ муаммоларнинг илмий ечимини топишга, шунингдек, бевосита солиқлар орқали алоҳида ҳудудлар иқтисодий тараққиётига эътибор қаратилмоқда. Мазкур масаланинг долзарблигидан келиб чиқиб, бу йўналишда мунтазам илмий тадқиқот ишлари олиб бориш зарурияти ошиб бормоқда. Халқаро миқёсда ҳар йили мамлакатларнинг солиқларни тўлаш рейтинг¹ эълон қилиниб келинаётган бир вақтда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг бюджет-солиқ сиёсати бўйича ваколатларини оширишга эътибор қаратиш долзарблик касб этмоқда. Чунки хорижий мамлакатларда ҳудудларнинг солиқ салоҳиятини баҳолаш ва маҳаллий бюджетлар даромадларини оширишда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари

¹Paying Taxes 2018: In-depth analysis on tax systems in 190 economies: PwC. <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2018/html>.

ваколатларининг чекланганлиги салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу боисдан бу борада илмий тадқиқотлар ўтказилиши ва натижалар амалиётга жорий этилиши ҳудуд иқтисодий тараққиётига, маҳаллий бюджетлар даромадлари базаси кенгайишига ва ўз навбатида, мамлакатларнинг халқаро рейтингдаги ўрни юксалишига хизмат қилади.

Республикамизда солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси асосида солиқ қонунчилигини соддалаштириш, солиқ юкини кескин пасайтириш, солиққа тортиладиган объектларни тўлиқ камраб олиш ва солиқларнинг йиғилувчанлигини ошириш орқали тегишли бюджетлар даромад базаларини мустаҳкамлаш, маҳаллий солиқ ва йиғимларнинг солиқ маъмурчилиги механизмларини такомиллаштириш юзасидан кенг қўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Мамлакат иқтисодиётини модернизациялаш шароитида унинг ҳудудларини ривожлантиришда айрим муаммоларни ўрганиш зарурлиги яққол намоён бўлмоқда. Ишлаб чиқариш имкониятларидан тўлиқ фойдаланмаслик, ишсизлик даражасининг ортиб бориши каби ҳудудий иқтисодиётнинг ривожланиши билан боғлиқ муаммолар илмий асосланган ҳолда ёндашувни тақозо этади. Айниқса, ҳудудлар ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан етарлича ривожланмаганлиги, инвестициялар оқими мамлакатимизнинг ривожланган ҳудудларига йўналтирилаётганлиги, шарт-шароит ва имкониятлар хилма-хиллиги оқилона иқтисодий сиёсат олиб боришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти таъкидлаганидек, “Биз аввало иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва эркинлаштириш борасидаги ишларимизни янада чуқурлаштириш, унинг соҳа ва тармоқларини таркибий жиҳатдан ўзгартириш бўйича бошланғич ишларни жадаллаштиришимиз керак. Тармоқлар ва ҳудудларни модернизация қилиш, уларнинг рақобатбардошлик даражасини ошириш, экспорт салоҳиятини ривожлантириш масалалари доимий эътиборимиз марказида бўлиши лозим”². Шу боис, ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини давлат томонидан тартибга солиш масалалари доим долзарб ҳисобланади.

Маълумки, бюджет даромадларининг асосий қисми солиқлар ҳисобига шаклланади. Шундай экан, ҳудудлар маҳаллий бюджетлари солиқли даромадларини шакллантириш механизмини тадқиқ этиш ҳамда мавжуд муаммоларни аниқлаш бугунги кунда долзарб аҳамият касб этади.

Давлат бошқарувининг ҳозирги даврида солиқлар иқтисодиётнинг ривожланишини рағбатлантирувчи асосий восита ҳисобланади. Маҳаллий ҳокимият органларида эса маҳаллий шарт-шароитларни тўлиқ ҳисобга олиш имконияти мавжудлиги, уларнинг солиқларга доир ваколатларини кенгайтириш орқали солиқларнинг бюджет даромадларидаги улушини ошириш мумкин.

²Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. –Т.: “Ўзбекистон” НМИУ.2016.14-б.

Профессор Ш.А.Тошматов маҳаллий бюджетга солиқ тушумларини оширишга йўналтирилган бир қатор тадбирларни келтириб, унда солиқларни турли даражадаги бюджетлар ўртасида тақсимлаш тизимини маҳаллий ҳокимиятларнинг солиқ тушумларини максималлаштиришдан манфаатдорлигини таъминлаш контекстида такомиллаштириш бўйича фикр-мулоҳазалар билдирган, шунингдек, ҳудудий солиқ салоҳиятини баҳолаш ва маҳаллий солиқларни ундириш механизмини такомиллаштириш зарурлигини илгари сурган³.

Профессор А.У.Бурханов фикрича, бюджет тизимининг турли бўғинлари ўртасида даромадларни қайта тақсимлаш тизимининг негизи ҳудудлар ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидаги ассиметрик тафовут ҳисобланиб, маҳаллий бюджетлар молиявий барқарорлигини таъминлашда, биринчи навбатда, ҳудудлар иқтисодий салоҳиятини юксалтириш ва ундан оқилона фойдаланиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади⁴.

А.Х.Исламқулов республикамізда давлат бюджети даромадлари барқарорлиги, турли даражадаги бюджет даромадлари мутаносиблигини таъминлаш мақсадида марказий ва маҳаллий давлат ҳокимиятларининг молия-бюджет, бюджет-солиқ соҳаларида ваколатларини аниқ белгилаб олиш лозимлигини таъкидлайди. Муаллиф бюджет тизимининг бўғинлари ўртасида даромад ваколатлари ва харажат мажбуриятларини оптимал тақсимлаш тизимини маҳаллий бюджетлар барқарорлигини таъминлаш горизонтида амалга оширишни таклиф этади⁵.

Маълумки, маҳаллий бюджетлар барқарорлигини таъминлаш умумиқтисодий ва молиявий омилларга боғлиқ бўлиб, аксарият иқтисодчилар молиявий омиллар сифатида даромадларни бюджет тизими бўғинлари ўртасида тақсимлаш тизимини эътироф этадилар. Хусусан, А.Хайриддинов ҳар бир маҳаллий маъмурий ҳудуддаги солиқ тизими томонидан ундирилиши лозим бўлган умумдавлат солиқлари бўйича солиқ суммаларининг маълум бир қисмини бевосита маҳаллий бюджетлар ихтиёрларига бириктирилган даромадлар кўринишида қатъий ҳиссада ва доимий асосда қолдирилиши олдиндан белгиланиб қўйилиши кераклигини таъкидлайди⁶. Бунда асосий урғу даромадларни бюджет тизими бўғинлари ўртасида қайта тақсимлашнинг асосий комбинацион вариантларидан бири бўлган меъёрий ажратмалар тизимини такомиллаштиришга қаратилмоқда.

³Тошматов Ш.А. Иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришда давлат бюджети даромадлари манбаларини кенгайтириш йўналишлари. // Ўзбекистонда молия секторини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари тўплами. 2017 йил 10 ноябрь. –Т.: ТДИУ, 2017. –Б.27-28.

⁴Бурханов А.У.,Қурбонов Х. А.Ҳудудларда маҳаллий бюджетлар даромадлар манбаини кенгайтириш йўллари (Қапқадарё вилояти мисолида).//“Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журналы. 2018 йил,№ 1.

⁵Исламқулов А.Х. Маҳаллий бюджетлар даромадлари барқарорлигини таъминлаш масалалари.// “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журналы. 2016 йил,№ 4.

⁶ Хайриддинов А.Б. Маҳаллий бюджетлар даромад базаларининг барқарорлигини таъминлаш йўллари. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун тайёрланган дисс. автореферати. –Т.:БМА. 2011йил. –Б. 16.